

השיעור השבועי

גיליון מספר 401

הרב המקדים: הג"ר ראובן אלבו שליט"א
ראש ישיבת אור החיים וחבר מועצת חכמי התורה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בביה"כ היזדים ומשודר דרך הלוחין והרדיו ובקוויים רבים מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ר"ת	יציאה	כניסה
21:20	20:24	19:33
21:17	20:22	19:31
21:21	20:25	19:34
21:17	20:22	19:31

פנחס | י"ט תמוז תשפ"ג

כתב ועורך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הנאה ממעשה שבת, ודיני י"ז בתמוז

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 0506-730-831

במחלוקת הפוסקים בדיעבד מותר ליהנות. הנאה מתבשיל כמאכל בן דרוסאי שגמר בישולו בשבת. הנאה מכלי חדש שטבלוהו בשבת לבני אשכנז. מעשה שבת אסור מדרבנן. הנאה מירק שנחתך דק דק לאחר זמן. המכסה תבשיל שאינו מבושל חייב מדאורייתא. דין גרמא בשבת, ובישול בגרמא. חובת ההתבטלות לראשונים. הגיס תבשיל שאינו מבושל כל צרכו. קצת מדיני י"ז בתמוז

אמירה לגוי בדבר השנוי במחלוקת

א. קיימא לן בכל התורה כולה, ספק דאורייתא לחומרא וספק דרבנן לקולא, ובגמרא (ע"ז ז. ועוד) מובא שכל שיש מחלוקת או ספק - וכן אם אין הכרעה בראשונים או בשלחן ערוך - בדאורייתא מחמירים ובדרבנן מקילין. ובשיעורים הקודמים הסברנו בהרחבה, שאיסור אמירה לגוי בשבת הוא מדרבנן, ואמנם הסמ"ג (לאוין עה) הביא לשון המכילתא (בא פרישה ט) וציידד שמשמע קצת שאמירה לגוי דאורייתא, אבל למסקנא אמרנו כפשט התלמוד שלנו והראשונים, שאמירה לגוי אסורה מדרבנן. ממילא כשיש מחלוקת בפוסקים אם מלאכה מסוימת מותרת או אסורה בשבת, מותר לומר לגוי שיעשה, כי ספק דרבנן לקולא.

שאל את הרב

ב. לכן כשרב נותן שיעור בהלכות שבת - לאברכים או לבעלי בתים - כדאי לשאול אותו האם מה שאומר זו הלכה מוסכמת, כי בדבר מוסכם אסור לומר לגוי, וכמו שכתב הרמ"א (סי' רנג סעיף ה): וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו אסור לומר לאינו יהודי לעשות, ומקורו מדברי הבית יוסף (שם) בשם הרשב"א. אבל בדבר שהפוסקים חולקים ביניהם, אפילו אם נפסקה ההלכה שלישארל אסור לעשות, אבל הדעה השניה עדיין קיימת, וכיון שיש חמיעין ולא יקצץ אילן. וברשות כבוד הראשון לציון, מרן זצ"ל היה רגיל לספר בהילולא של האור החיים הקדוש, מה שכתב החיד"א בספרו (דבש לפי מערכת מאת כה, צווארי שלל הפטרת וילך, מראית עין סוף ברכות, ועוד), שהאור החיים סיפר על חכם אחד - זה היה האור החיים בעצמו - שפעם מישהו פגע בו, ואחר כך באו ואמרו לו: רבינו, ימחל האדון, "איוב לא בדעת ידבר". אמר: חס ושלום, כבר באותו רגע שהוא פגע מחלתי! והסביר, מובא בזהר הקדוש (ויקרא דף כז ע"ב), שכל עוון שיש לישארל מוכביד כביכול על "גדפוי דשכינתא" - כנפי השכינה שסוככים על עם ישראל, וכי אני אצטר את השכינה? לכן אני מוחל מיד, מעביר ראשון ראשון. אצל האור החיים הקדוש, זיכוי הרבים היה עצום ונורא, ובשבילו היה מוותר על הכל. וכך מרן מורנו ורבינו זצ"ל לימד אותנו, לוותר, להרבות חסדים, ולזכות את הרבים. אנתנו מאמינים בני מאמינים שאפילו הרחוקים ביותר רוצים להתקרב, אפילו שהם צועקים נגד, אבל האמת שזה רק חיצוני. בפרשת השבוע קראנו "לא הביט אוןן ביעקב", ואמר האור החיים שזה רק חיצוני מלמעלה, אבל

הנאה מדבר השנוי במחלוקת

ג. בשיעור הקודם אמרנו דבר נוסף כעין זה, לענין הנאה ממעשה שבת, שישארל שעשה מלאכה האסורה בשבת, אפילו עשה בשוגג, אסור ליהנות ממלאכתו

1 מדברי הרב ראובן אלבו שליט"א: א. ברוכים הבאים למרן הראשון לציון שליט"א, מומשיך דרך רבנו הקדוש מרן זיע"א - שזוכים אנו לראות שהלכותיו לא נפסקו ולא יפסקו לעולם. יהי רצון שהקב"ה יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, וימשיך להאיר את עם ישראל באור תורתו של מורנו ורבינו שליט"א, שלא יבש המעיין ולא יקצץ אילן. בפרשת כבוד הראשון לציון, מרן זצ"ל היה רגיל לספר בהילולא של האור החיים הקדוש, מה שכתב החיד"א בספרו (דבש לפי מערכת מאת כה, צווארי שלל הפטרת וילך, מראית עין סוף ברכות, ועוד), שהאור החיים סיפר על חכם אחד - זה היה האור החיים בעצמו - שפעם מישהו פגע בו, ואחר כך באו ואמרו לו: רבינו, ימחל האדון, "איוב לא בדעת ידבר". אמר: חס ושלום, כבר באותו רגע שהוא פגע מחלתי! והסביר, מובא בזהר הקדוש (ויקרא דף כז ע"ב), שכל עוון שיש לישארל מוכביד כביכול על "גדפוי דשכינתא" - כנפי השכינה שסוככים על עם ישראל, וכי אני אצטר את השכינה? לכן אני מוחל מיד, מעביר ראשון ראשון. אצל האור החיים הקדוש, זיכוי הרבים היה עצום ונורא, ובשבילו היה מוותר על הכל. וכך מרן מורנו ורבינו זצ"ל לימד אותנו, לוותר, להרבות חסדים, ולזכות את הרבים. אנתנו מאמינים בני מאמינים שאפילו הרחוקים ביותר רוצים להתקרב, אפילו שהם צועקים נגד, אבל האמת שזה רק חיצוני. בפרשת השבוע קראנו "לא הביט אוןן ביעקב", ואמר האור החיים שזה רק חיצוני מלמעלה, אבל

בשבת, ואם עשה במזיד, לו אסור לעולם ועד, ולאחרים מותר במוצאי שבת מיד. כך פסק בשלחן ערוך (סי' שיה"ס"א), ומקור הדברים מהתוספתא (שבת פ"ב ה"ט), הובאה בכמה מקומות בש"ס (גיטין נג. ב"ק עא. שבת לח. כתובות לד. חולין טו.), וכל זה מדובר בדבר שאסור לכל הדעות, כגון מי שלקח תפוח אדמה או בשר לא מבושל, והניח על הגז או על הפלאטה? ובישל, כולם מודים שעבר על איסור בישול מהתורה, אבל בדבר השנוי במחלוקת, בדיעבד מותר ליהנות מהמלאכה, כי איסור הנאה ממעשה שבת הוא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. ונביא דוגמאות.

חימום תבשיל כמאב"ד

ד. תבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי, כלומר שלא התבשל כל צרכו, אלא התבשל חלקית - נחלקו הראשונים אם חצי בישול או שליש בישול - והוא ראוי לאכילה על ידי הדחק, לדעת הרמב"ן (שבת לח.), הרשב"א והריטב"א (שבת יח. ולט.), הרא"ש (פ"ג דשבת סימן יא) ועוד, הגומר בישולו לא עבר על איסור בישול, כי ההגדרה של בישול היא לקחת דבר שאינו ראוי לאכילה, ולהכשירו לאכילה, והוא מאכל בן דרוסאי זהו תבשיל של שודד שאין לו זמן להמתין לגמר הבישול, והוא דורס ואוכל למרות שהתבשיל ראוי לאכילה רק על ידי הדחק. וכיון שכך לדעת הראשונים הנ"ל אין בזה משום בישול. ואמנם ההלכה לא כך, אלא כמו שכתב הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ג) מפורש: המבשל על האור דבר שהיה "מבושל כל צרכו" מערב שבת פטור. ומשמע שאם לקח תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וגמר את בישולו, חייב משום מבשל. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סי' שיה"ס"א).

ויכסרהו בבגדים ולא יחם לו?

ה. וכן כתב בשלחן ערוך בדיני הטמנה (סימן רנו סעיף ד), שאם טמן את הסיד בשמיכות מבעוד יום ונתגלה משחשיכה מותר לחזור ולכסותו, וכן מותר להוסיף עליו עוד שמיכות, ובלבד שנתבשלה הקדרה כל צרכה, אבל אם התבשיל לא התבשל כל צרכו, אלא רק כמאכל בן דרוסאי, ואפילו שמונים או תשעים אחוז,

עם קצת מים - אין מים אלא תורה (ב"ק יז. פב. ע"ז ה. ועל סוכה נב: תענית ז. קידושין ל.), וקצת תפלות עליהם מעומק הלב, בטח ישובו כולם, וישב ישראל ושקט ושאנן". יהי רצון שזנכה לגאולה השלימה, ויאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים של כבוד מרן הראשון לציון, וימשיך להאיר ולהאיר את עם ישראל בתורתו.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לכבוד ידידנו הגאון הגדול רבי ראובן אלבו ראש ישיבת אור החיים וחבר מועצת חכמי התורה. אמרתי כמה פעמים, הרב הופך את התלמידים בישיבה לבני תורה מושלמים, עם השקפות נכונות, דרך נכונה בהלכה, ובמשך עשרות שנים היה דבוק במרן זצ"ל, בכל התקופות, תמיד הלך עם מרן עד הסוף. הוא אהב את מרן, ומרן אהב אותו. נברך את הרב שיחיהו גבולו בתלמידים, ויעשה עוד כהנה וכהנה. גידיל תורה ויאדיר. 2 מה שאנו אומרים שאין דרך לבשל על פלאטה, זה שייך לדין 'מיחיו כמבשל', שמוותר לקחת דבר מבושל כל צרכו ולהניחו על הפלאטה, כיון שעל הפלאטה לא רגילים לבשל, והרי זה נראה כמחמם ולא נראה כמבשל. אבל לגבי בישול, המבשל על פלאטה דבר שאינו מבושל, וכי נתייר לו כי אין זה דרך בישול? סוף סוף זה מתבשל! ולכן בודאי שאסור להניח דבר שאינו מבושל על גבי הפלאטה.

כל שלא התבשל לגמרי אסור להוסיף עליו עוד סדין דק, כי זה מזוז את הבישול. נמצא שהרמב"ם ומרן פסקו להחמיר על ידי ישראל, אבל על ידי גוי יש לומר ספק דרבנן לקולא, וגם ישראל שעבר וחיומים תבשיל כמאכל בן דרוסאי וגמר את בישולו, ואחר כך הוכיחו אותו שהלכה נפסק לאסור, אבל כיון שהדבר שנוי במחלוקת, בדיעבד מותר לאכול מהתבשיל. וכך כתב הפרי מגדים (סי' ש"ה א"א סק"י) - הגאון רבי יוסף תאומים שהיה גדול האחרונים לפני כ-300 שנה, הגאון המהרש"ם (דעת תורה סי' ש"ה א), המשנה ברורה (סי' ש"ה סק"ב) ועוד.

טבילת כלים בשבת

1. בדין טבילת כלים בשבת, מי שקנה כוסות חדשים מזכוכית או כלים מפיירקס ודורלקס, שייצרו אותם בחוץ לארץ, צריך להטביל את הכלים³ (יב"א ח"ד ח"ד סי' ה), והשאלה מה הדין בשבת, כגון שבאו אליו אורחים, ויש לו סט חדש של צלחות, וכי יתן להם בכלים חד פעמיים? אין זה מכבוד שבת, ורוצה ללכת למקוה הסמוך לביתו ולטבול את הצלחות, כי אינן כלי מסעדות שמעיקר הדין פטורים מטבילה (יב"א ח"ד ח"ד סי' ט א"ג, יח"ד ח"ד סי' מד), אלא אלו כלים לשימוש פרטי שחייבים בטבילה, האם יכול להטבילם בשבת? לדעת מרן השלחן ערוך (סימן שכ"ג סעיף ז) מותר להטביל כלים בשבת בזמן הזה, כיון שרק בזמן בית המקדש שהיו דיני טומאה וטהרה, והיו אוכלים חולין בטהרה, כלים טמאים היו מטמאים את המאכל, ואם טובל את הכלי בשבת הרי זה מחזי כמתקן - נראה כמתקן, אבל בזמננו מותר להטביל כלים חדשים בשבת, כיון שהכלי לא אוסר את המאכל, ואפשר להעביר את המאכל לכלי טבול ולאכול⁴. אולם האשכנזים מחמירים כדעת הרמ"א בדרכי משה, וגם בזמן הזה לא מטבילים כלים בשבת. וכתב המשנה ברורה (סי' ק"ג) שאשכנזי שעבר וטבל את הכלי בשבת, אפשר שמותר להשתמש בו, כיון שיש מתיירים להטביל אפילו לכתחילה.

צלייה מבעוד יום

2. מרן פסק בשלחן ערוך (סימן רנד סעי' ב, ג) שלא צולים בשר על האש סמוך לשבת, שמה יחתה בגחלים בשבת למחר את צלייתו, אלא יקדים להניח את הבשר על האש כדי שיצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום. ומי שעבר והניח את הבשר על האש סמוך לשבת, באופן שלא הספיק להיות ראוי לאכילה מבעוד יום, והבשר נצלה בשבת, אסור ליהנות מהבשר הזה, וכתב המגן אברהם (סי' י"א) בשם הב"ח, שזהו דוקא כשנתן על גבי האש שהיא מגולה, אבל כשנתן לתוך תנור מכוסה בדיעבד מותר, מאחר שיש מתיירים לכתחילה.

הלכה כרבינא המיקל

3. כאמור בגמרא בבא קמא (נ"ג), הובאה התוספתא שהיא מקור הדין של מעשה שבת, ושם דעת רבי יוחנן הסנדלר שאם בישל במזיד בשבת, לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים, או שיזרוק או שימכור לגוי⁵. מאי טעמא? אמר רבי חייה, "ושמרת את השבת כי קודש היא לכם" - מה קרבן קודש אסור באכילה אף מעשה שבת באכילה, ופליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר מעשה שבת דאורייתא, ולמד כן מהפסוק הנ"ל, וחד אמר: מעשה שבת דרבנן, ודרש את הפסוק, "היא" קודש ואין מעשה קודש. בגמרא לא כתוב מי אמר מה, אלא "חד אמר" ו"חד אמר", ולא כתוב כמי נפסקה ההלכה, אבל בפסחים (עד: ובחולין ג:)

3 למרן זצ"ל היו אחים שבעברם לפני כחמישים שנה לא היו דתיים, אחד היה קצין בכיר בצבא, ואחר היה באצ"ל, ואחר כך כולם חזרו בתשובה והיו צדיקים וחסידים. ואז מרן לא היה לוקח אותנו לבקר אצלם, ולא הכרנו את הבני דודים. בעלי תשובה צריכים לעמוד בניסיון ולשמוע על הלידים, שלא יהיה קלוקל רוחני. אבל מרן עצמו היה הולך לשמחות שלהם, מבקר אצלם בבית, ומביא להם מתנה. פעם אח של מרן אמר לו: אני יודע שלא תאכל ולא תשתה אצלי כלום, כי הכלים לא כשירים, אבל אביא לך כוס מים. מיד רץ למטבח והביא לרב מים בכוס זכוכית - אז לא היה חד פעמי. מרן אמר לו: אני לא שותה. למה? זה רק מים מהברז? שאל אותו הרב: הטבלת את הכוס? הוא התפלל: אני יודע שמטבילים בייך לאדם, אבל צריך להטביל גם כוסים!... כן! הכוס הוא יוצרה בבית חרושת בחו"ל וצריך להטביל אותה.

4 מרן הוסיף וכתב, שירא שמים שרוצה לחוש לכל הדעות ולהחמיר לעצמו, יתן הכלי לגוי במתנה, ויחזור וישאלנו ממנו, כגון שיש לו עובד גוי בבית, ויאמר לו: תשמע, אסור לי לאכול בצלחת הזו עד שאטביל אותה, אבל אני רוצה לחוש לפוסקים הסוברים שאין להטביל כלים בשבת, ולכן תקח את הצלחת במתנה, ואחר כך אני אשתה. ואמר לו שאחר כך ישתה כדי שלא יקח את הכלי ויברח... אם הגוי היה יודע הלכות היה יכול להגיש תביעה בבית הדין שהכלי שייך לו... אבל טעות הגוי מותרת (רימ"ב סי' א"א מהל' גו"א ה"ה, ש"ע חו"מ סי' שמח ס"ב). בספר זכרון הדסה (עמוד פח) כתבו בשם הרב אור לציון, שמי שעושה הכל כמו השלחן ערוך, ולא מחמיר, הוא לא "ירא שמים", אלא הוא "ירא השלחן ערוך". בזמנו הראו את זה למרן זצ"ל, והגיב: חכם בן ציון לא אמר את זה, אל תאמינו! איך אפשר לומר על מי שעושה כמו מרן השלחן ערוך שהוא לא ירא שמים ח"ו!?

5 להלכה שהמבשל בשבת במזיד אסור לו עולמית ולאחרים מותר למוצאי שבת, יכול למכור את התבשיל לאחרים ולהנות מהרווח הכספי, ואף שהפך החיים (סי' ש"ה סק"ה)

יש לנו כלל, שבכל מקום שחולקים רב אחא ורבינא ולא כתוב מי אמר מה, רב אחא מחמיר ורבינא מיקל והלכה כרבינא שמיקל, לבר מהני תלת - חוץ משלושה דברים - שרב אחא היקל והלכה כמותו, אבל בדרך כלל הלכה כרבינא, כי הוא היה בתרא, שהרי רבינא סידר את התלמוד יחד עם רב אשי, והלכה כבתרא⁶. ואם כך הלכה כרבינא שמעשה שבת אסור מדרבנן ולא מדאורייתא.

להקת אחרונים

ט. וכך כתבו להקת אחרונים, שמעשה שבת אסור מדרבנן, ומהם המבי"ט בקרית ספר - לפני מעל 400 שנה - הובא בשדי חמוד (מע"ל מכלל צה), הגאון רבי יהודה עייאש במטה יהודה (שם סק"א) - היה לפני מעל 250 שנה, הגאון רבי זלמן (סימן ש"ה ס"א) - רבם של חסידי חב"ד לפני מעל 200 שנה, הגאון רבי יצחק טייב בערך השלחן (סס"ק א), הגאון רבי משה פיינשטיין באגרות משה (הא"ח סימן קכג). אמנם הלבוש (סי' רמד ס"ג, ר"ס ש"ה) - שהיה לפני כ-400 שנה, כתב שמלאכה גמורה הנעשית בשבת אסורה בהנאה מן התורה, אבל להלכה עלתה הסכמת הפוסקים האחרונים שמעשה שבת אסור רק מדרבנן⁷.

דבר שיש לו מתירין

8. כאמור נחלקו הפוסקים האם מותר לחמם תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ולהלכה יש לאסור, ומי שטעה וגמר את הבישול יכול לאכול, ואפילו אם יש לו אוכל אחר. כך כתבנו בילקוט יוסף (שבת ג עמ"ל ע"ו). ויש שהקשו שהרי זה בכלל דבר שיש לו מתירין, שיכול להמתין למוצאי שבת, ואז לכל הדעות אם עשה בשוגג יהיה מותר גם לו ואם עשה במזיד יהיה מותר לאחרים, ואם כן ההנאה מתבשיל זה שבת נחשבת ספק דרבנן בדבר שיש לו מתירין, שהולכים לחומרא, כמבואר בגמרא ביצה (ד') ובשלחן ערוך (סי' תקנ"ג ס"ב), ולמה אתה מתיר לאכול מתבשיל זה בשבת?! אז לא טענה, שהרי כתב הפרי חדש (בסימן תצ"ו סעיף א), שמה שהולכים לחומרא בספק דרבנן בדבר שיש לו מתירין, זהו רק בספק במציאות, אבל בספיא דדינא גם בדבר שיש לו מתירין אומרים ספק דרבנן להקל. וכן כתבו השאגת אריה (סימן צ), והעמק יושע (דני חדש סימן טו), והגאון רבי עקיבא איגר (בתשו"י סימן סה). צריכים לדעת פוסקים, מי שלא יודע חושב שזו קושיא, והמחמיר בזה מראה שלא יודע שאגת אריה, רבי עקיבא איגר, ילקוט יוסף... אבל המיקל בזה מראה שיודע פוסקים. וזה בעצם הפשט של 'כוחא דהיתרא עדיף'.

חמין בליל שבת עדיף מחמין בליל ששי

9. עוד נפקא מינה בכלל שכל דבר השנוי במחלוקת הפוסקים בדיעבד מותר ליהנות. בישיבה שלנו "חזון עובדיה" היינו מכינים שני סירי חמין, סיר אחד לכל הבחורים בבוקר, ועוד סיר יותר קטן לערב, שמי שלומד עד 12:30 בלילה, אחר כך פותחים להם את חדר האוכל ומקבל מהחמין. לא היה המושג לאכול חמין בליל שבת, זה משהו חדש שנהיה בשנים האחרונות, בלי זה לא באים למשנה... אבל בליל שבת זה טוב, ובפרט בלילות של החורף, שיושבים ולומדים מהשעה שש וחצי בערך, עד שתיים עשרה וחצי, ואחר כך פותחים את חדר האוכל ואוכלים חמין. הסיי של הבוקר היה מבושל מאה אחוז, כי כל הלילה שמו אותו על הפלאטה⁸ עם השמיכות, אבל הסיי של הלילה כמה פעמים שמו לב שלא התבשל לגמרי, מרגישים שהשעועית את התפוח אדמה קשים, והייתי מזהיר את הבחורים:

החמיר, הביאו הגרש"ז אוירבך במנחת שלמה (ח"א סי' ה עמ"ל לב), בילקוט יוסף (שבת ג עמ"ל טו) דחינו דבריו אחר המחילה, וכתבנו להקל בזה.

6 הכלל "הלכה כבתרא" נאמר בתנאים ואמוראים ולא באחרונים, הסטייפלר (הובא בארחות רבינו ח"ה עמ"ל ע) אמר שכאשר יש מחלוקת באחרונים, תפסוק כמו האחרון שבהם, כי הלכה כבתרא. ולפי זה כאשר החזון איש חלק על החקיק לב, פתח הדביר, החיד"א, רבי חיים פלאג'י, הבן איש חי - את השמות אני מוסיף... תמיד הלכה כמו החזון איש, כי הוא בתרא. אבל בעין יצחק (ח"א עמ"ל קכג) ובשלחן המערכת (ח"ב עמ"ל תרכ) כתבנו, שאחר המחילה מכבוד תורתו זה תמוה, שהרי הרדב"ז (ח"ג סי' תקסד) כתב מפורש שכל זה נאמר רק על חכמי התלמוד - תנאים ואמוראים, וכן כתבו מהר"ם אלשיך (סימן לט, דף ס"ג ע"ב) ומהר"ם אלאשקר (סי' יג) ועוד רבים. ותחשבו, מרן זצ"ל פסק הלכות, זה מותר זה אסור, ויבוא היום איהו אברך ויחבר ספר ויחלקו בכל על הרב, וכי נאמר "הלכה כבתרא"? כולם מבינים שאין דבר כזה. הלא מרן הבית יוסף נפטר בשנת של"ה, והרמ"א אחריו בשנת ש"מ, ואם נאמר הלכה כבתראי כולנו נשתכנו... ואיך כתבו כל גדולי הדורות שקיבלו הוראות מרן, אלא ודאי שהלכה כבתראי נאמר רק על תנאים ואמוראים. מי שלא יודע את דברי הרדב"ז הללו יכול לטעות בהתרה בגמרא הלכה.

7 הגאון רבי צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי (אורח חיים סימן קכג) כתב, שאף שמעשה שבת אסור מדרבנן, בכל זאת אסור זה חמור שעשו אותו חכמים כאיסור חפצא. זה חידוש גדול, שלמרות שבישל בשבת בשר חלק בית יוסף ותפוח אדמה כשר, התבשיל אסור בחפצא כמו נבלה. וכתב נפקא מינה בזה, שישראל מומר שבישל בשבת צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, עיין שם. ועיין בילקוט יוסף (שבת ג עמ"ל י).

8 היה ר"מ אחד בישיבת באר התלמוד ע"ה שיספיר לי לפני שנים, שפעם סמך על אשתו שתכין חמין, אבל היא לא הרגישה טוב, וחצי שעה לפני שבת אשתו שאלה אותו: הכנת

להצלחת חתן הבר מצוה היקר אברהם משה נקי נ"י יזכה לעלות מעלה מעלה בתורה וביראת שמים

לעי"ר שמעון בן רחל אוחנה. רחל בת פורטונה כינה ומלוקף. אפרים בן מרים ויפת. לרפואת אורי שמעון בן ירדנה. דניאל בן אתר. משה בן מושנאן.

רבתי, תשימו לב שאם החמין לא התבשל לגמרי, אפילו הוא תשעים אחוז מבושל, אסור להחזיר את המכסה של הסיר, וכל שכן שלא לשים שמיכות, כי זה מזרז את הבישול. כל אחד ישאל את אשתו או את אמו, מה מתבשל יותר מהר, סיר פתוח או סיר סגור? כשהסיר סגור הרמטי הוא מתבשל יותר מהר, וכשסגור את המכסה מזרז את הבישול ואסור.

כיסוי תבשיל כמאב"ד

יב. מה יהיה הדין באדם שלא בקי בהלכה, טעם מהחמין לביל שבת וראה שהחמין לא מבושל כל צרכו, וסגר את המכסה. בבוקר הוא מספר לאשתו: אתמול בלילה החמין לא היה מבושל לגמרי, אבל עכשיו התבשל. אומרת לו: ומה עשית, כיסית בחזרה?! והוא משיב: ומה אעשה, וכי אשאיר אותו פתוח שיכנסו זבובים?! בודאי שכיסית!... אשתו למדינית ושמועה בשיעור שמי שעושה כך חייב חטאת, ואומרת לו: איך עשית דבר כזה? זירת את הבישול! אמר לה: לא ידעת. השאלה האם בדיעבד אפשר לאכול את החמין הזה או לא, אם אסור לאכול תתארו לעצמכם אלו בושות יהיו לו... "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משל כ"א, א) אבל הדין הוא שמוותר לאכול, כי מן הסתם החמין היה מבושל כמאכל בן דרוסאי, והוכרנו לעיל דעת הרשב"א והרא"ש ועוד הסוברים שאין איסור לגמור את בישולו, ואף שאין הלכה כדבריהם, אלא כדברי הרמב"ם ומרן שאסור, וספק דאורייתא לחומרא, מכל מקום בדיעבד מותר לאכול. ובה תופסים לקולא שמאכל בן דרוסאי הוא שלישי בישול (לדעת חן סוף אות מג).

הכנינה שלט מוקדם

יג. וכן לגבי הכנת סלט בשבת, למדנו בשיעור לפני שבועיים (גליון השיעור השבועי פר' חקת מס' 399 אות טו והלאה) שמוותר לחתוך את הירקות דק דק, ואפילו בסלייסר - רק שלא ימשוך את החוט יותר מדאי ויעשה רסק - ובתנאי שיחתוך לאלתר חצי שעה סמוך לסעודה. למשל אם הוא חוזר מבית הכנסת בשעה עשר וחצי, היא יכולה להכין את הסלט משעה עשר, ואם קרה פעם אחת שקמה מוקדם, והכנינה סלט בשעה תשע או תשע וחצי, עשתה שלא כדיון, והנה כשבעלה חוזר מבית הכנסת הוא רואה לפניו שלחן ערוך והכל מוכן, שואל אותה: מתי הכנת את הסלט? בדרך כלל הוא מחכה לה עד שעושה... ומשיבה, היום קמתי מוקדם, הילדים ישנו והיה לי שקט, ועד השעה תשע הכל היה מוכן! אם לא יאכל תהיה בעיה בשלום בית, אתה לא אוכל את מה שהכנת?! אבל מצד שני, אם זה אסור - זה אסור, וכי מותר לאכול נבלות וטרפות משום שלום בית?!...! הדין הוא שזה מותר, שהיה לדעת התוס' (שבת ע"ד ד"ה הא), הריטב"א (שם) בשם ר"י, הרא"ה (הובא בר"ן שם) ועוד, מותר לחתוך דק דק פירות שהדרך לאכלם חיים, כגון עגבניות ופלפל ומלפפון, ורק סלק וכדומה אסור, ואף שמרן השלחן ערוך (סימן שכ"א סעיף יב) פסק שגם בירקות הנאכלים חיים שייך איסור טוחן כשחותך אותם דק דק, אבל בדיעבד לענין מעשה שבת אנתנו מצרפים את סברת הראשונים שהקילו, וספק דרבנן לקולא.

כיסוי הקדרה דאורייתא

יד. בדין כיסוי קדרה של תבשיל שאינו מבושל כל צרכו בשבת, יש דבר פלא בספר אור לציון חלק ב' (עמ' קס"א), בהלכה למעלה כתבו שמי שפתח את הסיר וראה שהתבשיל לא מבושל כל צרכו, וחזר בחזרה וכיסה את הקדרה, מותר לאכול את האוכל הזה, ולמטה במקורות נימקו, שכיון שכל הבישול כאן בגרמא, שאינו אסור אלא מדרבנן, וכמבואר בגמ' שבת (ק"ג) - "עשייה הוא דאסירא הא גרמא שריא" - וכו', בדיעבד יש לסמוך על הפוסקים שאין כאן משום בישול. ומה שכתבו שכיסוי הקדרה נחשב גרמא מדרבנן, זה תמוה מאוד, וכי חכם בן ציון לא ידע ראשונים?! הוא לא היה 'קטיל קני באגמא', וכי לא ראה מאירי על המשנה של ט"ל מלאכות (שבת ע"ג), שכך פירש את מלאכת האופה: וכל שממהר לאפות או לבשל, כגון בולל ומגיס בקדרה "או משים כיסוי" של קדרה על הקדרה, "חייב" משום מבשל. אין בחזר ישיבה או אברך יכול להתקדם בלי לראות מאירי על הסוגיא?! בודאי שראה את המאירי. וכי לא ראה פירוש רבי עובדיה מברטנורא (פרק כלל גדול מ"ב), שהנותן כיסוי על גבי קדרה העומדת על האש חייב משום מבשל. וכן כתבו הסמ"ג (לאין ספק די ע"ה, ובדפ"י דף יג) - הובא בבית יוסף (סי' רנו ס"ד), הסמ"ק (סי' רפ"ב ע"ה ופ"ה), התרומה (סי' רלא) - הזכירוהו ההגהות מיימוניות (פ"ג אות ח), הרא"ה

חמין? לא, סמכתי עליך. אבל אני לא מרגישה טוב, אתה לא רואה?! הוא סמך עליה והיא סמכה עליו ולא היה חמין, אבל צריכים לאכול חמין בשבת, לרוב הפוסקים עונג שבת דאורייתא (ולקוי מהדו תשע"א שבת א"ח עמ' ל), הוא סיפר לי שמיד עמדו יחד הוא ואשתו, וקילפו תפוחי אדמה, הוציאו עוף מההקפאה ושמו בסיר, הוסיפו מים, הוסיפו שעועית, חומס, חיטים, שמו הכל בבלגן בתוך הסיר... והניחו על הפלאטה, ושמו על הסיר שמיכות. למחרת הוא הלך להתפלל אצל חב"ד שהם מתפללים מאוחר, ועד שהגיע לבית בשעה 11:30 כבר היה החמין מבושל כל צרכו. ואמר, את כל זה אני מספר להראות שיש כוח לפלאטה לבשל, ואם כן לכאורה יש לחוש למחזי כמבשל בפלאטה. אמרתי לו, נכון, אני

בארחות חיים (הלכות שבת ס"י ע"ד), הנימוקי יוסף (שבת מ"ח), פסקי מהר"ח (הובא בקובץ שיטות קמאי שבת מ"ז), המחזור ויטרי (שבת ס"ד), הכל בו (הל' שבת עמ' ע"ב), וכן מבואר בחידושי ה"ר יהונתן מלוניל (ריש פרק ז' דשבת), ובתוס' (שבת מ"ד ד"ה דויתים) - איך אפשר שלא ידע תוס'?! עשרה ראשונים שכולם כתבים שחייב חטאת, אם היה שאחד חולק ואומר שזה אסור מדרבנן, תגיד אולי חכם בן ציון ראה את החולק וסמך עליו, אבל אין חולק, ולמה העורכים כתבו שכיסוי הקדרה נחשב גרמא דרבנן?

מלאכות שהן גרמא

טו. גם מצד הסברה אין זה נכון לומר שהמכסה את הקדרה עושה פעולת גרמא דרבנן, שהרי מלאכת מבשל כל כולה היא גרמא, אדם מניח תפוח אדמה ושעועית בסיר ושם על האש והולך, ועובר זמן עד שהאש מבשלת, ולכאורה זו גרמא? על כרחך שאף שמלאכה זו נעשית בגרמא, בכל זאת התורה חייבה עליה, כי כל מלאכה יש אפשרות לעשות בידים ויש אפשרות בגרמא, ועל זה אמרו בגמרא "עשיה הוא דאסירא הא גרמא שריא", כמו מבעיר ומכבה, וכן על זו הדרך, אבל יש שתי מלאכות שאי אפשר לעשות בידים, וצורת המלאכה היא בגרמא, והן מלאכת זורע ומלאכת מבשל, אדם מטמין בקרקע שתיל או גרעין, לשתיל לוקח שבועיים על שנקלט, ולגרעין לוקח שלשה ימים עד שנקלט, וכמו שכתב הש"ך (סימן רצ"ג סק"ב) בשם תרומת הדשן (סימן קצ"א), וכתב הרש"ש (שבת ע"ג) שחייב על מלאכת זורע אף שההשרשה לא תהיה אלא בחול. והוא הדין למלאכת מבשל, ומובן מה שכתבו המאירי ושאר הראשונים שעל כיסוי הקדרה חייב חטאת, כי אף שזו גרמא, אבל כל מלאכת מבשל היא בגרמא וחייב עליה מהתורה.

הכבוד האמיתי

טז. כאשר מרן כתב ביביע אומר ח"ט (תאו"ח ס"ח ק"ח) שאין לסמוך על ספרי אור לציון, כי התלמידים כתבו דברים לא נכונים, חשבו כאילו יש בזה פגיעה בחכם בן ציון, אבל האמת שמרן הגן על כבודו של חכם בן ציון, מרוב אהבה שאהב אותו, היה יד יד נפש שלו והעריך אותו באמת, וידע שזו בושה לכתוב דברים כאלה בשמו, ולכן הרב כתב שתלמיד טועה ברבו תולה. ולא רק בהלכה הזו, יש עשרות עשרות דוגמאות כאלה, שכתבו דברים תמוהים שאין מה ליישב, ועל כרחך שלא הכל ממנו, או שלא הבינו אותו, או שהלך בדרך זורק הברקה - מי שהכיר אותו יודע שהיה אוהב לחדד את התלמידים בהברקות - והלכו וכתבו בספר, אבל כוונתו היתה שיחשבו על הרעיון "בלכתך בדרך" ויפתחו אותו, ולא שיכתבו בספר הלכה למעשה.

גרמא דרבנן או מותר

יז. אולם הדין שכתבו בספר אור לציון שאם כיסו את הקדרה בדיעבד מותר ליהנות, זה נכון, כי מן הסתם מדובר בתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ועיקר ההערה על הטעם שכתבו, שיש להקל בזה משום שנחשב גרמא דרבנן, אולם אין זה נחשב גרמא אלא מלאכת מבשל דאורייתא. ועוד שבעצם דין גרמא בשבת, הריטב"א (שבת ק"ב) פירש שמהתורה גרמא מותרת ורבנן אסור, אבל הרא"ש (ביצה ג"ב) ורוב הראשונים כתבו שגרמא מותרת לגמרי כל שיש צורך בדבר, וכן משמע מדברי מרן בשלחן ערוך (סימן של"ד סעיף כ"ב), והרמ"א שם החמיר. ולמה באור לציון כתבו כדעת הרמ"א, וכי הם אשכנזים?! אנתנו קיבלנו הוראות מרן שהתיר גרמא לצורך. לכן להלכה ולמעשה, מי שכיסה את הקדרה חייב חטאת דאורייתא, ולא יוכל לומר שפוסק כמו חכם בן ציון, כי מה שכתבו בשמו זו טעות, נגד ראשונים מפורשים, ואם התבשיל לא היה מבושל אפילו כמאכל בן דרוסאי, קונסים אותו שלא יאכל התבשיל זה לעולם ועד, ואם בית המקדש היה קיים היו סוקלים אותו, אוי ואבוי, זה חמור מאוד.

נדחה קראו לה

יח. הפלא שחכם אחד מכסא רחמים בספר מנוחת אהבה ח"ב (עמ' נ"ד), כתב בהלכה למעלה שהמניח כיסוי על קדרה שיש בה תבשיל שלא נתבשל כל צרכו אין איסורו אלא מדרבנן, שמסלק את הנזק ומונע כניסת אויר קר לקדרה, וממילא הוא גרמא בעלמא. ובהערה הביא את דברי המאירי ורבי עובדיה מברטנורא הנ"ל, וכתב שדבריהם צריכים עיון, וחלק עליהם, והוכיח שלא כדבריהם מהמבואר בגמרא סנהדרין (ע"ה) שמי שהלך לים או לבריכה - כמובן נפרדים, ולא על חשבון

מודה שלפעמים מבשלים על פלאטה, אבל לא זה המודד, הרשב"א (שבת מ"ב) כתב שבדבר שמבשלים עליו רוב פעמים שייך מחזי כמבשל, אבל בפלאטה רוב פעמים מחממים עליה ולא מבשלים, פעם אחת קרה לך מקרה כזה אבל הרגילות לא כך.

⁹ כל הבעיות שיש בשלום בית אצל האנשים הלא דתיים, או דתיים למחצה, מגיעות מזכריה מעורבת, או מים מעורב. אני יושב בבית הדין כבר עשר שנים ומאמות תיקים עברו תחת ידי, ותדעו כמה שגורם הכי הרבה להרוס משפחות שלמות, זה העניינים האלה, חוץ מהאיסור החמור של "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". אין שום צד להקל בבריכה מעורבת, ולא יגיד: אני אעמוד בצד... בודאי שזה אסור.

הסדר אלא בהפסקת צהרים... וחברו החליק, והוא "כבש עליו לתוך המים" - נתן את ידו על ראשו של חברו בתוך המים, "שיקע צרינו בתוכו", ואינו יכול לעלות משם ומת, אף שלא רצה אותו בידיים, ברובה או בסכין, אלא הוא נפל לבד ורק תפס את ראשו שלא יצא, חייב. ומנין שבגרמא כזו חייב? אמר שמואל דאמר קרא "או באיבה" לרבות את המצמצם, ופירש רש"י היינו כובש, שצמצמו שם שלא יקום מהמים. וממה שהוצרכו בגמרא ללמוד דין זה מהפסוק, מוכח שבסתם מצמצם שאין בו פסוק לריבוי אינו נחשב כעושה מעשה בידיים ממש, ולפי זה בכיסוי הקדרה שיש בתוכה תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, כיון שבלאו הכי היה מתבשל ורק גרם לזירוז הבישול, ואין פסוק לרבות אופן כזה של איסור מבשל, הרי זה נחשב גרמא שאין בה איסור מהתורה. כך חלק על המאירי ועמו להקת ראשונים, ואני מתפלל, וכי הם לא ידעו גמרא בסנהדרין?! כל הש"ס היה מונח בכיסם. וחוזן מזה תתבונן קצת¹⁰, מה הדימוי בין מכסה הקדרה למצמצם? מלאכת מבשל כל כולה גרמא, ולכן גם בגרמא חייב, ומה שאין כן רוצח שמהותו רציחה בידיים, ובשביל לחייב על גרמא צריך פסוק לרבות.

היחס לראשונים

יט. ועוד, איך אפשר לחלוק על ראשונים, מרן הבית יוסף עם כל גדולתו כותב בהקדמתו: וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות, הנה התוספות וחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל מלאים טענות וראיות לכל אחת מהדעות, ומי זה אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות, ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין ההרים הררי אל להכריע ביניהם על פי טענות וראיות, לסתור מה שבידו הם או להכריע במה שלא הכריעו הם, כי בעוונותינו הרבים קצר מצע שכלינו להבין דבריהם, כל שכן להתחכם עליהם וכו'. ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלשת עמודי ההוראה אשר הבית בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא עמה הר"ף והרמב"ם והרא"ש וכו'. עכ"ל. ואם כן איך אפשר לומר כלפי המאירי, נעלמה ממנו גמרא ולכן אני חולק עליו. ובעוד מקומות ראיתי שחולק על ראשונים, כמו למשל במנוחת אהבה ח"א (עמ' רפה) שהביא מחלוקת הראשונים בדין שבר כלי אם יש לו דין מוקצה, והכריע (בסוף הע' 98) מדעתו שבגמרא מבואר כדעה אחת, נגד תוס' ר"ד. כאילו הראשונים לא ידעו גמרא ורק הוא ידע, מי חינוך לביטחון כל כך מופרז? הדרך הנכונה היא להתבטל לראשונים, ואם יש לך קושיא תשובור את הראש"י. אבל כאמור הדין נכון שבדיעבד אם כיסה הקדרה מותר ליהנות מהתבשיל, כי מסתמא היה מבושל כמאכל בן דרוסאי, וכל שהפוסקים חולקים בדיעבד מותר לאכול.

הגים את התבשיל

ב. מי שטעם מהתבשיל שעל הפלאטה בלילה, וראה שהוא לא מבושל כראוי, ורוצה לקחת כף גדולה ולערבב, מה שלמעלה יהיה למטה ומה שלמטה יהיה למעלה, על זה כתב הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת הל' ד, יא) שהמגיס חייב, משום שהגסה היא מצרכי הבישול. כל אחד ישאל את אמא שלו ותאמר לו שכדי שהתבשיל יצא טוב היא מערבבת אותו עם הכף. ומה הדין אם בבוקר בא וסיפר לאשתו: בלילה ערבבתי את התבשיל ויצא טוב... והיא באה לשיעורי תורה של רבנית שאומרת הלכות, ויודעת שעשה איסור, אבל הוא לומד כל הזמן רק מוסר וחסידות, לא לומד הלכות, צריך ללמוד גם הלכות, גם החסידים ילמדו מהגאון רבי ולמנו שחבר לשלחן ערוך. אומרת לו אשתו, התבשיל לא היה מבושל לא היה מבושל וזרות את הבישול! אומר: אוי, לא ידעתי... עכשיו מותר לאכול או אסור? לפי מה שאמרנו מותר, כי מי הסתם היה מבושל כמאכל בן דרוסאי, והפוסקים חולקים אם מותר לגמור את הבישול, ובדיעבד אם גמר מותר לאכול.

י"ז בתמוז

כא. השבוע חל י"ז בתמוז, בכל שנה אנתנו מדברים מענייני היום, ומסתמא כולם יודעים שצריכים לצום ביום חמישי... אבל נאמר כמה מילים. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תקנ סעיף א): הכל חייבים להתענות בארבע צומות הללו, ואסור לפרוץ גדר. עד כאן. רק חולה - אפילו אין בו סכנה - עליו נאמר במקום צער לא גזרו חכמים,

¹⁰ מרן אמר לנו שכך נגרם לו בגלל שלמד כל הזמן בלי חברותא, צריך ללמוד עם חברותא ולא לבד, מי שלומד לבד עלול לדמות מילתא למילתא לא נכון, ולטעות על ימין ועל שמאל. כמה חשוב שיהיה לאדם זמן קבוע עם חברותא. ולא מספיק ללמוד עם תלמידים שמתבטלים אליו, אלא עם חברותא שיעיר לו. אני זוכר שפעם באחת השבתות שהייתי אצל מרן זצ"ל, תוך כדי הסעודה אמרתי לו: אבא, תראה מה כותב פלוני, והרב היה המום ומיד אמר: מה זה דומה זה לזה?! לא מתחיל ולא גמר. וכבר הזכרתי לכם מה שאמר הרב בית שער' לבנו, אני רואה עליך שאתה רגיל לפסוק מספרים של מחברי הזמן, ולכן אתה טועה הרבה, תלמד רק בספרים של גדולי הדור! גם

אבל אדם בריא חייב להתענות ולהשתתף עם הציבור, וכולם חייבים להתענות, בין אנשים בין נשים, וגם בנות רווקות. יש מנהג בכמה מקומות שלא על פי רוח חכמים, שהבנות בגיל 14, 15, 18 לא מתענות, בטענה שעוד כמה שנים בגיל 18, 20 יתחננו, וצריכות כוח ללדת, ואם יצמו עכשיו לא יהיה להן כוח... זה שטויות, ולהלכה גם בנות רווקות צריכות לצום.

מעוברת

כב. אשה שהיא מעוברת, אחר שלשה חדשים שהוכר עוברת פטורה מלצום ב"ז בתמוז, ואמנם בתשעה באב היא צריכה לצום (סי' תקנ"ד ס"ה), וכל שכן ביום הכיפורים (סי' תרי"ז ס"א), אבל ב"ז בתמוז ובשאר הצומות - עשרה בטבת, צום גדליה, תענית אסתר - מעוברת פטורה מלצום. היום בדור שלנו יש נשים חלשות, וכבר אחר ארבעים יום להריון, או אפילו לפני כן¹², מקיאה ומרגישה חולשה וסחרחורות - ויש אחת שיודעת שהיא בהריון ומדמיינת שהיא חלשה ומסחרחרת... אין הכי נמי פטורה מלצום, כי דיברו חכמים בהווה, בדרך כלל מעוברת משלשה חדשים יש לה צער, אבל אם יש לה צער גם לפני שלשה חדשים, במקום צער לא גזרו חכמים.

מינקת

כג. מינקת פטורה מלצום, ובפשטות מדובר במניקה בפועל, כי כל עוד היא מינקת, צריכה לאכול כדי שיהיה לה חלב, ואפילו שביום זה יכולה לתת לתינוקת מטונה, אבל במקום צער לא גזרו עליה חכמים. ומה הדין לגבי אשה שהיא כמה חודשים אחרי לידה ואיננה מינקת בפועל? בגמרא נדה (ט) מובא, שיוולדת - או מפילה - אבריה מתפרקים ואין נפשה חוזרת עליה עד עשרים וארבעה חודש. והן אמת שבזמננו לא כולן מרגישות כך, כי יש כל מיני זריקות ותרופות וויטמינים, אבל בזמן הגמרא זה היה מורגש. וכתב המהרש"ם (דעת תורה ס' תקנ), שלפי זה יולדת כל עשרים וארבעה חודש פטורה מלהתענות. ואין זה ממש מדין יולדת, כי יולדת היא תוך שלשים יום ללידה שאו נחשבת כחולה שאין בו סכנה, אלא מדין מינקת. וכך כתב גם רבי ישראל פישר בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סימן סב אות ה, דף מה ע"א), שיש להקל בכל יולדת עד שנתיים לאחר הלידה, הגם שאינה מינקת בפועל. וכן כתב האשל אברהם מבוטשאטש (תניא סימן תקנ ס"א). ונמצא שיש נשים שכמעט לא מתענות, כי עד שעוברות שנתיים מהלידה היא כבר בהריון... חוץ מתשעה באב ויום כיפור שמתענות.

כדי קיום הולד

כד. אמנם יש חולקים בזה, כי במציאות רואים שהיום הן חזקות ויכולות לצום. ועוד יש שדייקו מלשון השלחן ערוך (סימן תקנ"ד סעיף ה): מעוברות ומיניקות פטורות מלהתענות, ואף על פי כן ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה, אלא כדי קיום הולד. ומשמע שדוקא מיניקות בפועל פטורות מהתענית כדי שיוכלו להאכיל את התינוק. אבל זה לא דיוק מוכרח, ואפשר לומר שלצדדן קטני, ו"כדי קיום הולד" חוזר על מעוברות, שהולד שבתוך מעי אמו יונק ממנה, אבל במניקות הטעם הוא מפני חולשתה ולא מפני הולד. בכל אופן כיון שהדבר לא ברור, בודקים כל אשה לגופה, אם יש לה כוח לצום, תצום ב"ז בתמוז, ולפחות תתחיל לצום, ואם בשעה 11 או 12 בצהריים תרגיש סחרחורות, יכולה לאכול. ואם מרגישה חלשה במיוחד, פטורה מלצום.

בעלי ברית

כה. וכן זקן מופלג שתשש כוחו, או חולה שאין בו סכנה, שיש לו חולשה וסחרחורות, פטורים מלהתענות ב"ז בתמוז. אבל חתן בשבעת ימי המשתה, וכן בעלי ברית - אבי הבן, הסנדק והמוהל - כתב הריטב"א (תענית לא) וכן פסק הרדב"ז (ח"א סי' שפה) להלכה, שתבוא אבלות של רבים ותדחה יום טוב של יחיד, ולכן צריכים לצום ב"ז בתמוז. וכך משמע מהטור (סי' תקנ"ט), שהביא מעשה על רבינו היעבץ הראשון, שכאשר היה בעל ברית בצום תשעה באב דחוי, בבוקר השתתף עם הציבור, ואחר תפלת מנחה רחץ והחליף בגדיו ואכל. ומשמע שרק בצום דחוי התיר היעבץ, אבל בצום רגיל גם בעלי ברית חייבים להתענות ולהשלים.

- עבר הגהת מרן הראש"ל שליט"א -

אני אומר שצריך ללמוד רק בספרים של גדולי הדור שפשטו הוראותיהם, שסברותיהם ברורות ונכונות, ונלך אחריהם, ולא בספרים של כל מיני מחברים צעירים עם כל הכבוד. ¹¹ אני זוכר את הרב דב שוורצמן ראש ישיבת בית התלמוד, היינו שכנים בסנהדריה, והיה מתפלל איתנו בבית הכנסת בשחרית. אני זוכר שפעם ראיתי אותו הולך לקיר ודופק את הראש בקיר, לא הבנתי למה עושה כך, ותלמידיו הסבירו לי שיש לו סתירה ברמב"ם, והוא דופק את הראש עד שמוצא יישוב לסתירה... ¹² עד ארבעים יום אפשר להתפלל שיהיה בן או בת, ואחר כך זו תפלת שוא, כי כבר נקבע מין העובר (ברכות נד. ס).